

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8066597>

*Телюпа О. В., старший викладач,
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

***Перша нарада архівних робітників України й проблема єдиного
архівного фонду республіки***

Доба Української революції та 1920-ті роки – надзвичайно важливий період в історії української архівістики, етап докорінної перебудови архівної справи в Україні. Необхідність проведення архівної реформи була пов'язана у свідомості української національної інтелігенції із важливістю архівних документів для формування національної самосвідомості й розбудови держави. Унесок у вирішення важливих теоретичних і організаційних питань було зроблено і під час роботи першої наради архівних працівників України.

Початок архівній реформі було покладено за доби УНР та Гетьманату Скоропадського архівними відділами відповідних урядів, на чолі яких перебували відомі історики та архівісти О. С. Грушевський та В. Модзалевський (зокрема державна власність на архівні документи вперше проголошувалася в проекті архівної реформи, розробленому під керівництвом В. Модзалевського). Співробітниками цих установ було започатковано виявлення, збереження й охорону архівних документів; поставлено питання про повернення українських архівів із-за кордону, у тому числі вивезених за розпорядженням царського уряду; передбачалося створення мережі губернських архівів.

Перетворенням радянської влади в архівній галузі поклав початок декрет Тимчасового Робітничо-селянського уряду України від 1 червня 1918 р. «Про реорганізацію й централізацію архівної справи», його ж постановою про створення Всеукраїнської комісії охорони пам'яток мистецтва і старовини (лютий 1919 р.). Декрет Раднаркому УСРР «Про передачу історичних та художніх цінностей у відання Народного комісаріату освіти» (квітень 1919 р.) встановлював державну власність на архівні документи. Запроваджувалося централізоване управління архівною справою, ставилися питання концентрації та впорядкування, забезпечення збереженості архівних документів.

Незважаючи на суцільну політизацію та ідеологізацію всіх сфер життя суспільства, у тому числі і архівної справи, яка була від самого початку властива радянській системі, у період «українізації» 1920-х років українські архівісти прагнули забезпечити реалізацію прогресивних положень архівної реформи, зокрема незалежне

функціонування насправді єдиного державного архівного фонду республіки як архівної спадщини українського народу.

До цього питання зверталися неодноразово учасники першої наради архівних робітників України, що відбулася в грудні 1924 р. у Харкові. У її роботі взяли участь як відомі українські архівісти Д. І. Багалій, що обіймав на той час посаду заступника завідувача Центрального архівного управління (Укрцентрахіву), В. О. Барвінський (завідувач відділом архівознавства Укрцентрархіву), В. О. Романовський (завідувач Архівом давніх актів у Києві), В. В. Міяковський (завідувач Київським центральним історичним архівом), так і молода на той час дослідниця, аспірантка кафедри історії України на чолі з Д. І. Багалієм О. Г. Водолажченко (завідувач секретаріатом Укрцентрархіву).

З доповіддю про концентрацію архівів на нараді виступив В. О. Барвінський. Спираючись на положення про єдиний державний архівний фонд, він заявив, що потрібно поставити питання про повернення в Україну архівних матеріалів, які знаходяться в архівах і музеях РСФСР. Ще одним аспектом проблеми вчений назвав перебування архівних матеріалів у музеях і бібліотеках, що суперечило законодавчому положенню про централізацію, виходячи з якого всі архіви мають знаходитися в розпорядженні Укрцентрархіву. До обговорення питання про концентрацію архівів долучилися В. О. Романовський, який зауважив, що документи загальнодержавного значення потрібно передавати до центральних архівів, а місцевого – лишати в губернських архівах, та Д. І. Багалій з думкою про необхідність об'єднання, централізації й децентралізації: концентруючи матеріали, потрібно брати до уваги історичні умови складання фонду.

Ще раз питання про створення дійсно єдиного архівного фонду постало на нараді під час обговорення виступу голови Істпарту М. О. Іванова. У зв'язку із розробкою «секретних матеріалів», на що виключно претендував Істпарт, урешті решт наприкінці 1920-х років була започаткована паралельна державній партійна архівна система. На це О. Г. Водолажченко зауважила, що всі архіви складають єдиний архівний фонд, який належить Укрцентрахіву, відповідно секретні матеріали мають передаватися до Центрального архіву революції.

Отже, у 1920-ті роки в період «українізації» українські архівісти дотримувалися національних традицій розбудови архівної справи, зокрема в питанні про створення дійсно єдиного архівного фонду республіки як архівної спадщини українського народу.